

Z. Lukas, J. Pöschl: Bedrohung für Österreichs Landwirtschaft? Szenarien zur Entwicklung der MOE – Landwirtschaft im europäischen und internationalen Verbund¹

*Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, Wien
tisk Svornost a.s., Bratislava, 2003, 291 s.*

Touto publikací se čtenáři nabízí možnost podrobněji se seznámit s očekávanými dopady této významné události na zemědělství nově vstupujících a kandidátských zemí střední a východní Evropy² (ZSVE), včetně toho, jak proces rozšiřování ovlivní zemědělství v Evropské unie. Přestože autory studie jsou rakouští ekonomové a byla zpracována na objednávku a za finanční podpory rakouského ministerstva zemědělství, neomezují se autoři jen na posouzení možných důsledků vstupu ZSVE-10 do EU na rakouské zemědělství, ale analyzují možnosti a bariéry rozvoje zemědělství ve všech vstupujících zemích za využití shodných metodických postupů.

Úvodem bych chtěl zdůraznit, že recenzovaná studie se v celém rozsahu překládá do češtiny a kompletní studie bude k dispozici na webových stránkách MZe ČR (www.mze.cz). Zároveň díky iniciativě představitelů MZe budou podstatné části studie vydány knižně za finanční podpory MZe. Překlad studie rakouských autorů vyjde pod změněným označením „Možnosti a bariéry rozvoje zemědělství v ZSVE v rámci EU-25“, a to proto, že tento název lépe charakterizuje obsahovou náplň připravované publikace.

V první části recenzované studie se popisuje existující úroveň rozvoje národního hospodářství v jednotlivých ZSVE-10, přičemž zvláštní pozornost je věnována zahraničnímu obchodu, komparacím cenového vývoje a vývoji směnných kurzů. Ve druhé části věnované zemědělskému sektoru ZSVE je analyzována struktura podniků před a po reformě, jsou představeny výsledky zemědělství v jednotlivých zemích, rozebírán vývoj cen zemědělských výrobců (CZV) ve srovnání s cenami inputových vkladů a zejména pak si autoři všimají důsledků vstupu dalších evropských zemí do EU na evropské zemědělství.

Značné pozornosti se dostává problematice reformy Společné zemědělské politiky (SZP) a jejího dopadu na

zemědělství ZSVE-10. Diskutují se detailně jednotlivé nástroje agrární reformy, jmenovitě záležitosti související s oddělováním přímých plateb, s modulačními efekty, s konvergencí cen půdy po vstupu do EU, dále analyzují možné změny v obchodní bilanci, ve vývoji Terms of trade aj.

Podrobnému rozboru potravinářského průmyslu v ZSVE, jeho současným stavem a možným dopadům vstupu na daný sektor se věnuje další kapitola studie. Prezentuje za jednotlivé potravinářské obory ukazatele cenové konkurenceschopnosti a detailně analyzuje zahraniční obchod s potravinami.

Velmi podnětnou částí studie je ekonometrický odhad poptávky po potravinách v ZSVE v roce 2010 v souvislosti se změnami reálných příjmů obyvatelstva. Odhady jsou kvantifikovány v rámci čtyř různých scénářů.

Závěrem studie se analyzují v rámci různých scénářů dopady zrušení existujících obchodních bariér mezi EU-15 a ZSVE-10 na možný budoucí průběh obchodních toků.

Rakouská studie je výjimečná i neobyčejně bohatým faktografickým vybavením. Zvídavému čtenáři je k dispozici 69 tabulek a 27 grafů ve vlastním textu a dalších 71 tabulkových příloh.

Po detailním pročtení studie nelze se nezastavit u zásadních výpovědí autorů, kteří podle mého názoru docházejí k řadě poznatků, jež by neměly ujít naší pozornosti. V následující části se zastavíme konkrétně u některých z nich:

- Autoři uvádějí zajímavé údaje k vývoji zemědělství v ZSVE-10 za poslední dekádu ve srovnání s rokem 1989 s výhradou, že věrohodnost všech v publikaci uváděných údajů závisí na kvalitě statistických podkladů, jež měli k dispozici. K nejmenším změnám v rozměru zemědělství došlo v zemích, kde zůstala zachována rodinná struktura podniků. Ve srovnání s výchozím obdobím

¹ V překladu „Hrozba pro rakouské zemědělství? Scénáře k rozvoji zemědělství v zemích střední a východní Evropy v kontextu evropských a mezinárodních vazeb“. Publikace „Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche“, tisk Svornost a. s., Bratislava, 2003, 291 s.

² Jedná se o 8 přistupujících zemí (Estonsko, Lotyšsko, Litvu, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Česko a Maďarsko) a 2 kandidátské země (Bulharsko a Rumunsko).

klesla zemědělská výroba na úroveň 93 % ve Slovinsku (1992) a 81 % v Polsku (1994). V Bulharsku a Rumunsku, tj. zemích, které se vrátily ke struktuře malých podniků, klesla produkce na úroveň 84 % v Rumunsku (2000) a 71 % v případě Bulharska (1993). V zemích, kde obecně došlo k menším změnám ve velikostní struktuře a podařilo se zachovat velké zemědělské podniky, klesla výroba nejsilněji, konkrétně na 53 % na Slovensku (2000), na 64 % v Maďarsku (1993) a na 67 % v Česku (2002). Z aktuálního vývoje z posledních let vyvozují logický závěr, že produkční potenciál ve všech ZSVE-10 je podstatně vyšší, že ve většině zemí došlo k výraznému produkčnímu propadu a předtransformační úroveň překročilo, resp. opět dosáhlo pouze Slovinsko a Rumunsko.

- Obecné konstatování, že prakticky ve všech nově vstupujících zemích není produkční potenciál ani zdaleka vyčerpán, nastoluje otázku, zda by v budoucnosti mohlo dojít k jeho vyčerpání. Ke znatelnému vyčerpání by mohlo dojít teprve tehdy, až by EU-25 v rámci dalších reformních kroků zcela odbourala veškerá opatření týkající se regulace nabídky, resp. byla v rámci pokračujících jednáních ve WTO donucena snížit vnější ochranu společného trhu. Ve shodě s tímto vývojem by pak musely klesat i CZV. Snížení cen příslušných komodit by snížilo atraktivnost dotčeného odvětví v zemědělských podnicích. Liberalizace tohoto druhu by zvýhodňovala především podniky hospodařící v příznivějších oblastech, což by se mohlo především týkat podniků v Bulharsku, Rumunsku a Maďarsku na rozdíl od ostatních zemí. Přechod k liberálnějšímu obchodnímu režimu je v rámci WTO mj. iniciován i představiteli zpracovatelských sektorů ze zemí EU, jímž liberalizace otevírá lepší šance přimět obchodní partnery z celého světa k tomu, aby byly otevřenější vůči průmyslovým výrobkům a službám evropské provenience. Není ničím novým, že regulace agrární nabídky na vnitřním trhu EU jako nástroj k udržení vyšší cenové hladiny je kritizována z mnoha stran a SZP je v této souvislosti označován jako systém, který kazí ceny a snižuje životní úroveň, a mnohdy také jako strategie, směřující k dosažení jednostranných výhod. Obecná národohospodářská teorie veškerá regulační opatření odmítá. Teorie komparativních výhod v rámci zahraničního obchodu vychází z předpokladu, že životní úroveň roste, odpadnou-li veškerá obchodní omezení a všichni účastníci na trhu profitují z existence svobodné konkurence.
- Na straně agrárních výstupů bude rozhodujícím regulátorem budoucího rozměru agrárního sektoru v ZSVE schválená reforma SZP. ZSVE-10 budou spadat do vysoce rozvinutého systému regulace nabídky rozhodujících agrárních produktů. SZP spočívá mj. v regulaci nabídky v rámci společného trhu, v částečné celní ochraně vůči konkurenci ze třetích zemí a na vývozních subvencích jako nástroje k likvidaci přebytků. Výsledkem působení SZP jsou u řady významných zemědělských produktů CZV, které se pohybují často vysoko nad úrovní cen světového agrárního trhu. Přestože za

zvolenou strategii je EU ostře kritizována, ve skutečnosti však všechny hospodářsky vyspělé země podporují zemědělství jedním nebo druhým způsobem, i když se všeobecně prezentují jako země plně liberalizovaného obchodu. Tyto země jsou v rámci mezinárodních srovnání charakterizovány obecně vyšší cenovou úrovní a nechtějí své zemědělce přivodit do situace, aby museli žít jen z tržeb, spočívajících na nízkých cenách světového trhu.

Zřejmě zde stojíme před ještě rozsáhlejší reformou SZP, která by měla dospět k lépe vyváženým relacím při respektování zájmů daňových poplatníků, spotřebitelů a farmářů, přispívala k ochraně životního prostředí a byla vstřícnější vůči obchodním partnerům v globalizujícím se světě.

- Zásadní posunové poznatky autorů vyplývají z detailní analýzy vývoje CZV a inputů do zemědělství. Doposud se vycházelo ze zjednodušeného pojetí, že se bude index CZV (outputů) v ZSVE po vstupu do EU zvyšovat, aniž by se věnovala bližší pozornost vývoji cen vstupů (inputů). Autoři relativizují obecně prezentovaný závěr, že zemědělské podniky v ZSVE dosáhnou po vstupu do EU vyšších příjmů, ať již se bude jednat o příjmy z tržeb a nebo příjmy z přímých plateb a že tedy zpravidla porostou také důchody pracovníků v zemědělství. Konstatují na základě podrobné analýzy vývoje cen inputů, že takto jednoznačně by se situace nemusela vyvíjet, protože vyšší náklady dané rostoucími cenami řady inputů mohou v delší perspektivě ohrozit očekávanou dynamiku růstu důchodů, nebo dokonce vést k tomu, že důchody zemědělců poklesnou.
- Určujícím filozofickým východiskem autorů, které doprovází celou publikaci, je sdělení, že v důsledku všeobecně vyšších cenových hladin v EU-15 ve srovnání s nově přistupujícími zeměmi, ale tudíž i při často podstatně nižších CZV, ale i cen některých vstupů je cenová diference na trzích v ZSVE-10 vůči cenám světového agrárního trhu menší, což zároveň znamená, že zemědělské politiky v ZSVE „... zasahují do tržního dění méně důrazně“. Jinak vyjádřeno „... zemědělské podniky v ZSVE mohou díky zvýhodnění plynoucího z platných směnných kurzů, a tím celkově nižší cenové úrovně, existovat při relativně nižší míře podpor“. Což lze dále interpretovat tak, že nižší míra objemu produkčních podpor v přepočtu na jednotku v ZSVE-10 než v EU-15 není skutečným obrazem rozdílu ve výši podpor. Reálně je tento rozdíl podle rakouských autorů v důsledku výhodnější parity kupní síly méně ZSVE významně menší.
- Zároveň zdůrazňují, že interpretace ukazatele odhadu produkčních podpor (OPP) jako měřítka k určení výše podpor podle metodiky OECD, kdy na exportní subvence je hleděno jako na podpory hrazené „z kapes daňových poplatníků“ a na cla jako na podpory hrazené „spotřebiteli“ (cla vedou k tomu, že spotřebitel platí za potraviny vyšší ceny) je obecně uznávaným měřítkem při mezinárodních komparacích. Tedy částka v eurech, kterou obdrží zemědělský podnik v ZSVE-10 z Bruselu de jure v roce 2004, de facto však v roce 2005, je sice podstatně nižší než částka, která bude vyplacena srov-

natelnému podniku v EU-15, avšak vlivem všeobecně nižší cenové hladiny v ZSVE je kupní síla eura v přístupujících zemích mnohem vyšší.

- Je nutno připomenut málo zdůrazňovaný fakt, že v rámci přístupových jednání byla rozhodující váha přisuzována problému celkového objemu přímých plateb, jež obdrží ZSVE po vstupu do EU. Pokud se však nezmění platná pravidla SZP, tak i po ukončení přechodného období v roce 2013 budou přímé platby na hektar nebo na osobu činnou v zemědělství ZSVE menší než v EU-15. Bude tomu tak proto, že se přímé platby budou i nadále odvozovat od referenčních ploch a výnosů odsouhlasených v Kodani, tj. na základě referenčního období, ve kterém bylo zemědělství nově vstupujících zemí stále ještě poznamenáno důsledky transformace. Pro lepší orientaci možno uvést, že přímé platby, které budou nově vstupujícím zemím vypláceny v prvním plném roce členství (2005) z rozpočtu SZP budou činit co do objemu cca 3 % z toho, co má EU k dispozici ve stávajícím agrárním rozpočtu (o něco více než jedna setina HDP zemí EU-15). Pracovníci v zemědělství ZSVE obdrží za celý rok 2005 ve formě přímých plateb v průměru částku, která odpovídá přibližně tomu, co pracovník v průmyslu příslušné země obdrží jako hrubou mzdu za jeden měsíc (tento propočet platí i pro řadu zemí EU-15).
- Do budoucna bude nutno zřejmě opustit zastaralé myšlenkové schéma, že jediná šance na přežití spočívá ve snižování nákladů výroby. Vychází se z předpokladu, že evropští výrobci budou schopni nabídnout masově poptávaný výrobek – na kterém až doposud spočívalo jejich výrobní zaměření – stále ještě se ziskem, a to i při poklesu cen na světových trzích. Spíše však půjde o to, aby evropské zemědělství bylo schopno zajistit nabídku výrobků, které se budou podstatně lišit od masově vyráběného zboží a na tomto základě dospět ke srovnatelným výhodám vůči konkurenčním výrobcům. Rakouští autoři zdůrazňují, že s výjimkou oblastí s nejpříznivějšími půdně-klimatickými a ekonomickými podmínkami, budou mít všechny ostatní podniky hospodařící v relativně méně příznivých oblastech pouze jedinou šanci přežít, a sice že budou vyrábět produkty, pro které se najde určitý okruh zákazníků, který bude přesvědčen o vysoké kvalitě těchto výrobků, a proto bude ochoten uhradit vyšší cenu. Tato úvaha vede k ekologickým formám hospodaření, tj. postupům dnes již běžně zvládnutelným, ale pro jejichž finální výrobky stále chybí dostatečně rozvinuté prodejní struktury. Nedořešeným problémem zůstává, že zemědělci se téměř nedostanou k potenciálním zákazníkům v městských centrech a naopak zákazníci z měst nebudou jezdit daleko za producentem jenom proto, aby nakoupili u lokálního monopolního výrobce relativně drahé potraviny.
- Z hlediska faktorů velikosti autoři zdůrazňují, že menší podniky nebudou schválenou reformou zvýhodněny a že snížení CZV směrem k cenám na světovém agrárním trhu povede k tomu, že mnoho podniků ukončí svoji činnost a půdu prodá nebo pronajme. V těch oblastech ZSVE, ve kterých převládá malovýrobní struktura, bude

spíše převládat chudoba. Přímé podpory na dané špatné situaci sotva co změní, neboť vyplacené částky budou příliš nízké a neumožní pořízení investic nezbytných k posílení konkurenceschopnosti.

Ty z velkých podniků v ZSVE, které v předvstupní etapě svou výrobu zmodernizovaly a následně zintenzívnily prostřednictvím investic, si své postavení mohou posílit. Rozvojové možnosti podniků orientovaných na nabídku velkých kvant tradičních produktů však budou ve svém expanzivním snažení omežovány existujícími množstevními limity. V odvětvích, která nejsou regulována, jako je produkce prasat a drůbeže, zůstává otevřena cesta k vyšší produkci, pokud se podaří překonat velmi ostrou mezinárodní konkurenci. Vzhledem k tlaku na CZV mají dlouhodobě šanci se prosadit pouze podniky s nízkými jednotkovými náklady.

- Z hlediska možného budoucího rozvoje zemědělství v EU-25 jsou důležitými nástroji odhady poptávky po potravinách, v daném konkrétním případě až do roku 2010. Přestože ekonomicky konstruovaný odhad směru a velikosti změn v poptávce po potravinách není jistě snadným úkolem, jsou propočtené reakce na straně poptávky po potravinách v závislosti na předpokládaném vývoji cen a příjmů domácností cenným poznávacím nástrojem.

Co v recenzované studii nelze přehlédnout, je sdělení, opírající se o modelový odhad poptávky po potravinách, že se s očekávaným růstem příjmů hodnotový objem poptávky po potravinách v nově vstupujících, resp. kandidátských zemích zvýší až o jednu třetinu! Jinak vyjádřeno to znamená, že pro stávající agrární přebytky, doprovázející platný systém regulace nabídky, může být nalezen odbyt. A protože agrární nabídka nově vstupujících zemí je rovněž množstevně limitována, vytváří se nejen starým, ale i novým zemím určitý prostor k tomu, aby se pokusily očekávaný růst poptávky po potravinách pokrýt vývozem existujících přebytků, resp. využít existující produkční potenciál.

Za jakých podmínek se lze na tomto nově vznikajícím trhu prosadit, resp. které to budou faktory, které posílí konkurenceschopnost na vnitřním trhu EU, je dalším důležitým sdělením této knihy. Ty ze členských zemí, které nabídnou vysoce kvalitní potraviny s vyšší přidanou hodnotou v přijatelných nákladově cenových relacích si zřejmě mohou své tržní podíly zvýšit. Šance se nepochybně otvírají, ale nutno velmi přesně znát, do jakých konkurenčních podmínek český výrobce zemědělských surovin a potravin vstupuje. Stejně tak nelze opominout, že zásadní pohyb v rámci probíhajících jednáních ve WTO ve směru snížení stupně ochrany společného trhu může situaci zásadním způsobem změnit.

- V publikaci je důkladně představen potravinářský průmysl ZSVE-10 a v tomto smyslu je kniha podnětná pro představitele českých potravinářů. Charakterizováním obecných vývojových trendů, ukazatelů cenové konkurenceschopnosti za všechny základní potravinářské obory, analýzou zahraničního obchodu včetně údajů k rozsahu přímých zahraničních investic do tohoto sektoru vyústí ve publikaci k úvahám, jak se rozšíření EU

o ZSVE-10 projeví v této důležité výšce národního hospodářství. Autoři odhadují, že celkový objem obrátu potravinářského průmyslu zemí EU se pohybuje kolem hranice 500 mld. EUR a charakterizují tento sektor jako jeden z nejdůležitějších v rámci evropského zpracovatelského průmyslu.

- Reálně nutno počítat s tím, s výjimkou těch zpracovatelských podniků, kde potřebné know how dodala západní mateřská firma, že se potraviny nabízené ZSVE budou obtížně prosazovat v zemích EU-15, a to přes často výhodnou cenu. Tento nezáměr nemusí být vždy dán malou účinností marketingových strategií, kapitálovou slabostí výrobců ze ZSVE aj., ale i protekcionismem vedeným prostřednictvím netarifních překážek obchodu, např. v rámci licenčních řízení, která jsou pro potravinářské zboží ze ZSVE a speciálně pro značkové výrobky obtížně překonatelná.

Nicméně se podle autorů nabízejí potravinářskému průmyslu ZSVE na rozsáhlém společném trhu i určité šance, které spočívají:

- v rozvoji produkce výrobků s vyšší přidanou hodnotou – faktoru, který může ve větší míře stimulovat zahraniční investory;
- ve zvýšení váhy obchodních značek; očekává se, že tradiční značky z předreformního období zaznamenají nový vzestup, na čemž mohou profitovat domácí i zahraniční investoři;
- snížené zatížení půdy agrochemikáliemi vytváří dobré východisko rozvoji biologických forem hospodaření a nabídky bio-potravin. Toto odvětví zemědělství je pracovně náročné, takže nižší mzdové náklady znamenají významnou konkurenční výhodu.
- Publikace se zmiňuje o jisté diskrepanci existující mezi zájmy evropského zemědělství a zájmy potravinářského průmyslu. Snížení cenových podpor přináší potravinářskému průmyslu výhody např. v podobě nákupu levnější suroviny. Liberální postoj vůči biotechnologiím je pro zpracovatelský průmysl spíše výhodou, pro zemědělství naopak spíše nevýhodou, protože prosazování nových technologií, vyostřující problém přebytků, je pro zemědělství nebezpečné. Potravinářský průmysl se může zdůrazněním určitých vlastností výrobku, např. deklarováním místa původu, lépe bránit mezinárodní konkurenci, má však již menší zájem o to, aby byl omezován ve výběru na straně vstupů. Např. pro výrobce šunky z Parmy by bylo nejvýhodnější, aby ve výrobě uplatnil suroviny z co nejširšího okolí, což je zcela v protikladu se zájmy producentů masa z okolí Parmy.
- Publikace si rovněž klade za cíl odhadnout změny v obchodních tocích se zemědělskými surovinami a potravinami, plynoucími ze sjednocování celních sazeb ZSVE se zeměmi EU, tj. z úplného odstranění celních bariér mezi členskými státy rozšířené EU. V oblasti zemědělských surovin, resp. nezpracovaných výrobků, se změnil nevýznamný deficit, který vykazovaly země EU-15 vůči ZSVE-10, v mírný přebytek. Stupeň pokrytí dovozu vývozy stoupl z 99 na 106 %. U potravin se rovněž změnil existující obchodní tok a to v tom směru,

že vývoz EU-15 v poměru k dovozu ze ZSVE-10 dále vzroste, a to vyjádřeno stejnými ukazateli z 179 % v předvstupním období na 190 % po vstupu.

Přijetím aktuálních celních sazeb EU-15, které se od vstupu ZSVE-10 do EU stanou celními sazbami platnými na společných hranicích EU-25, dojde v řadě ZSVE k významnému snížení celní ochrany vůči dovozům ze třetích zemí (týká se zejména Polska, Maďarska, Rumunska a Bulharska). Konkrétně v případě Polska klesnou celní sazby z 43,7 % na 13,4 % a pokud bude přijat Harbinsonův návrh, dokonce na 6,4 %. Z uvedených důvodů lze očekávat, že dovozy zemědělsko-potravinářského zboží ze třetích zemí na trhy ZSVE porostou.

- Důležité je rovněž vědět, že vývoj směnného kurzu v ZSVE má potenciál tlumit obecně pozitivní dopad vstupu na růst exportu, jak celkového, tak i zemědělsko-potravinářského. Ve scénáři s 10% reálním zhodnocením měn ZSVE, tj. za situace, kdy dochází ke zdražování vývozu, se pozitivní dopad zvyšujícího se exportu vůbec neprojevuje, resp. vykompenzuje. U komodit s nízkým clem (např. olejnatá semena) se zrušení celních bariér prakticky neprojevuje, ale zvýšení cen způsobené zhodnocením eura o 10 % se projeví drasticky a podle modelových propočtů by objemy exportu olejnatých semen ze ZSVE do EU klesly takřka o 17 %.
- Za zamyšlení stojí další zásadní závěry autorů, formulované sice jen v relaci k rakouskému zemědělství, ale mající zřejmě obecnou platnost. Konstatují, že pokud by došlo v nadcházejících jednáních ve WTO k zásadnímu snížení celních sazeb (např. podle Harbinsonova návrhu) a EU by musela ustoupit od základních stabilizačních pilířů SZP včetně oslabení kontroly nabízeného zboží na společném trhu, mohlo by to mít podstatně závažnější důsledky pro rakouské zemědělství než rozšíření EU o dalších deset zemí. Obdobně měnový vývoj ve smyslu zhodnocení kurzu eura vůči americkému dolaru představuje vážné ohrožení rakouského zemědělství a pokud bude tento zhodnocovací trend pokračovat, měl by dalekosáhlé důsledky i pro evropské zemědělství.

Co lze uvést závěrem:

Východím přístupem autorů je komplexní pojetí, které možné dopady uvedeného strategického rozhodnutí neposuzuje – jak tomu obvykle bývá – jen z úzkých pozic sledovaného objektu zkoumání, ale v návaznostech na příslušná inputová odvětví, zpracovatelský průmysl, obchod, sféru služeb apod. Důkladná charakteristika všech rozhodujících makroekonomických souvislostí vnitřních i vnějších (vývoj HDP, inflační tendence, měnový vývoj, pozice WTO atd.), detailní analyzování všech základních integračních jevů probíhajících v evropském hospodářském prostoru včetně posouzení váhy celosvětových globalizačních tendencí vytvářejí obecný rámec všem uváděným výpovědím. Z tohoto úhlu pohledu posuzováno, se autorům daří nalézt konkrétní odpovědi na řadu dosud nezodpovězených otázek a předkládají odborné veřejnosti k posouzení mnohé užitečné závěry a praktická doporučení.

Při dané míře zobecnění se autoři museli v některých případech zákonitě dostat do rozporu s konkrétními reáliemi individuálně platnými v jednotlivých zemích, ke kterým neměli vždy přístup. Jinak řečeno to znamená, že závěry vyvozované na obecné úrovni za celou skupinu ZSVE-10 nemusí vždy v konkrétních případech jednotlivých zemí zcela jednoznačně platit.

Práce byla autory dokončena počátkem 2. pololetí roku 2003, takže mezi tím byla již některá data upřesněna, resp. provedené odhady za rok 2003 bylo možno verifikovat na základě skutečných údajů. I tak možno konstatovat, že se autorům podařilo zpracovat publikaci mimořádně aktuální, formulovat závěry, jež neztrácejí na naléhavosti a navíc v celé řadě případů se jejich výpovědi opírají i o krátkodobé, resp. střednědobé prognózy. V kapitole k makroekonomickým charakteristikám byla řada údajů dodatečně aktualizována se znalostí dat známých ke konci 1. čtvrtletí 2004.

Studie je psána v kritickém duchu a nic nenasvědčuje tomu, že by si autoři vědomě stáli na pozicích, jimiž by se snažili subjektivizovat některé z analyzovaných jevů a své výpovědi zvažovali na pozadí toho, co by si rakouští farmáři přáli slyšet. Řada politicky citlivých témat je tak očima zahraničních specialistů představována českým čtenářům nezaujatě, nezkresleně, ve znatelně reálnějších obrysech.

Velká váha je ve studii dána zahraničně-obchodním tématům. O tuto publikaci by se mohli zajímat nejen ag-

rární ekonomové, pedagogičtí pracovníci a studenti na středních a vysokých školách zemědělského zaměření, management zemědělských podniků, představitelé farmářů, ale stejně tak i zástupci potravinářských podniků, obchodu, dodavatelé inputů a všichni ostatní, co mají profesně co do činění s českým zemědělstvím.

Osobně bych největší vklad studie viděl v tom, že autoři staví do příčinných vazeb mnoho faktorů úzce navzájem souvisejících a o jejichž existenci jsme doposud ani příliš nevěděli, ale které ve svém komplexním působení rozhodujícím způsobem determinují konkurenční pozici českého zemědělství na evropském trhu. Pochopení všech zmiňovaných souvislostí je praktickým poučením i pro všechny ty z představitelů státní správy, jímž jsou problémy daného národohospodářského komplexu denním chlebem.

Lze uzavřít, že publikace je nesporně napsána z pozic blízkých rakouským autorům a nemusíme s řadou vyslovených závěrů souhlasit, ale rozhodně bychom se měli s prezentovanými myšlenkami seznámit a důkladně pak zamyslet, zda námi zaujímané pozice v souvislosti se vstupem do EU odpovídají našim reálním možnostem. Co všechno nás čeká či čekat může a jak se s tím vyrovnat, se pokusila zmapovat právě do tisku připravovaná publikace³ rakouských autorů s názvem „Možnosti a bariéry rozvoje zemědělství v ZSVE v rámci EU-25“.

Ing. Josef Kraus, CSc., VÚZE Praha, Česká republika

³ Publikace MZe vyjde v omezeném nákladu a bude distribuována odbytovým oddělením Ústavu zemědělských a potravinářských informací (ÚZPI, Slezská 7, 120 56 Praha 2; e-mail: uzpi@uzpi.cz).